Zamek krzyżacki w Malborku (1997)

Castle of the Teutonic Order in Malbork (1997)

Położony w północnej Polsce zamek krzyżacki w Malborku to gotycka (XIII-XV wiek) potężna, ceglana warownia złożona z trzech wyraźnie wyodrębnionych, a zarazem integralnie ze sobą powiązanych części: Zamku Wysokiego, Zamku Średniego i Przedzamcza. Została ona wzniesiona na potrzeby zakonu krzyżackiego. Od 1309 roku przez blisko dwa wieki zamek był siedzibą Wielkiego Mistrza, potem do schyłku wieku XVIII pełnił funkcję jednej z rezydencji polskich królów. Rozwiązania oraz techniki budowlane zastosowane w malborskiej warowni były wykorzystywane nie tylko przy budowie innych zamków krzyżackich, ale także ogólnie w architekturze gotyckiej Europy Środkowo-Wschodniej.
Od XIX wieku do dzisiaj malborski zespół zamkowy jest przedmiotem prac konserwatorskich, stanowiąc doskonały przykład ewolucji nowoczesnej teorii i praktyki konserwacji, zarówno w jej wymiarze społecznym, jak i aspekcie naukowym oraz artystycznym.
Kryteria: (ii), (iii), (iv)

Located in northern Poland, the castle of the Teutonic Order in Malbork is a mighty Gothic brick fortress constructed from the 13th to the 15th century and consisting of three clearly distinct, yet integrally interconnected parts: the High, Middle, and Low Castles. Built for the Teutonic Knights, it was the seat of the Grand Master for almost two hundred years from 1309. Then, from the late 18th century, it was one of the Polish royal residences.
Many of the construction techniques and solutions applied in the Malbork fortress were then used not only in the other castles of the Teutonic Order, but also in the broadly understood Gothic architecture of Central and Eastern Europe.
The Malbork castle complex has been the object of conservation works from the 19th century to the present day. As such, it is a perfect example of the evolution of the modern theory and practice of conservation in its social dimension, as well as the scientific and artistic aspect.
Criteria: (ii), (iii), (iv)

Zamek krzyżacki w Malborku. Fot. P. Ostrowski

Castle of the Teutonic Order in Malbork. Photo by P. Ostrowski

Prace konserwatorskie w sakralnej przestrzeni zamku w Malborku

Dzieje i architekturę największego ceglanego zamku gotyckiego na świecie trudno jest zrozumieć bez rozpoznania jego dziedzictwa religijnego oraz znajomości burzliwej historii ziemi, na których powstał. Malborski zamek został wzniesiony w średniowieczu przez rycerski Zakon Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie, który na prośbę księcia mazowieckiego Konrada miał na terenie Prus prowadzić działalność ewangelizacyjną. Od XIV wieku rozległy kompleks budynków krzyżackiej warowni był siedzibą wielkich mistrzów zakonu krzyżackiego. W połowie XV wieku zamek został przejęty przez króla Polski i aż do 1772 roku stanowił jedną z siedzib polskich władców. Po upadku państwa polskiego, pod koniec XVIII wieku pruska administracja dokonała w zamku częściowych wyburzeń i licznych przebudów, które mocno zniekształciły jego architekturę. Na początku XIX wieku obiekt ten został uznany za zabytek

Conservation work in the sacral area of Malbork Castle

Understanding the history and architecture of the world's largest Gothic brick castle can be difficult without a grasp of its religious heritage and the turbulent and eventful past of the surrounding land. Malbork castle was built in the Middle Ages by the military Order of Brothers of the German House of Saint Mary in Jerusalem, known as the Teutonic Knights, which was invited by Prince Konrad I of Mazovia to undertake an evangelisation campaign in Prussia region. From the early 14th century, Malbork was the seat of the Grand Master of the Order. In the middle of the 15th century it was captured by the king of Poland and served as a Polish royal residence until 1772. After the collapse of the Polish state, at the end of the 18th century, Prussian authorities demolished some elements and rebuilt the castle numerous times, which significantly deformed its original architectural shape. However, in the early 19th century the fortress was declared a monument and subject to wide-rang-

Widok zespołu zamkowego z lotu ptaka. Fot. P. Ostrowski

The aerial view of the castle complex. Photo by P. Ostrowski

i poddany szeroko zakrojonym zabiegom restauratorskim. Głównym autorem koncepcji jego restauracji i rekonstrukcji był na przełomie XIX i XX wieku Konrad Steinbrecht. Jego projekt odbudowy zamku przeszedł do historii jako ważny przykład konserwacji scjentystycznej, gdyż był oparty na wynikach szeroko zakrojonych badań archiwalnych i terenowych.

W pierwszych miesiącach 1945 roku zamek, ogłoszony niemiecką twierdzą, stał się widownią zaciętych walk, które obróciły go w daleko zaawansowaną ruinę. Jednymi z najbardziej zniszczonych części były wieża i kościół zamkowy wraz ze znajdującą się pod nim kaplicą św. Anny. Zachowało się jednak stosunkowo dużo elementów wystroju i detalu architektonicznego, a w całości przetrwał portal, zwany Złotą Bramą, będący nie tylko integralną częścią architektonicznej struktury kościoła zamkowego, ale także kluczowym elementem jego programu ikonologicznego. W takim stanie zamek malborski został ponownie przejęty przez państwo polskie. Narzucony Polsce ustrój socjalistyczny sprzyjał burzliwej dyskusji o przyszłym losie budowli pokrzyżackiej. Niemiecka polityka historyczna

ing restoration works. The main originator of the general concept for the restoration and reconstruction of the castle at the turn of the 19th century was Conrad Steinbrecht. His reconstruction project was based wide-ranging archival studies and field research and went down to posterity as an important case of scientific conservation.

In the early months of 1945 the castle – declared a German 'fortress' – became the scene of desperate fighting which turned it into ruins. Among the most severely damaged part were the tower and the castle church, together with the Chapel of St. Anne located directly below it. However, a relatively large number of elements of interior decoration and architectural details were preserved and a portal called the 'Golden Gate' survived unscathed. The Gate was not only an integral part of the architectural structure of the castle church but also a key element of its iconographic programme. In such a condition Malbork castle was again taken over by the Polish state. The socialist po-

Kościół Najświętszej Marii Panny po pracach konserwatorskich. Fot. P. Ostrowski

The Most Holy Virgin Mary Church after conservation works. Photo by P. Ostrowski

do II wojny światowej wykreowała bowiem malborski zamek na jeden z najważniejszych symboli kultury germańskiej w tej części Europy. Stąd też w okresie pookupacyjnej traumy Polaków obiekt ten postrzegany był jako ponury symbol niemieckiego nazizmu. W pierwszych powojennych latach odzywały się nawet głosy postulujące m.in. totalną rozbiórkę ruin zamku. Jednak już w 1945 roku na terenie zamku rozpoczęto pierwsze prace porządkujące i zabezpieczające. Początkowo miały one charakter spontaniczny i były podejmowane przez polskich osadników, najczęściej związanych z harcerstwem i ruchem krajoznawczym.

Zniszczenia wojenne południowo-wschodniej elewacji zamku, 1946. Fot. W. Hodakowski. © Muzeum Zamkowe w Malborku

Castle of the Teutonic Order in Malbork, war-time damage in the church; south-eastern view, 1946. Photo by W. Hodakowski. © The Malbork Castle Museum

Ocalałe ze zniszczonego kościoła i kaplicy artefakty zostały zmagazynowane, a następnie włączone do ekspozycji muzealnych. Działania te przyczyniły się do wytyczenia szeroko zakrojonego programu konserwatorskiego zmierzającego do likwidacji wojennych szkód i przywrócenia zamkowi jego dawnego kształtu.

Zniszczony kościół wzbudzał wiele dyskusji w środowiskach naukowych, głównie odnoszących się do jego kształtu architektonicznego i docelowej funkcji. Warto zaznaczyć, że część sakralna w zasadzie była jedynym elementem zespołu zamkowego, który po schyłek XIX wieku – dzięki stałemu wykorzystywaniu do

litical system imposed in post-war Poland favoured a heated discussion regarding the future of the fortress, since the German politics of memory before the World War II had presented it as one of the foremost symbols of Germanic culture in this part of Europe. Therefore, at a time when the trauma of the occupation was still fresh among Poles, the fortress was perceived as a sinister symbol of German Nazism. During the early postwar years, there were even voices that postulated the complete demolition of the ruined castle. However, the first clearing and protective work in the castle had already started in 1945. Initially, it was spontaneous in nature and undertaken by Polish settlers, mostly active in the scouting and touring movements.

The artefacts rescued from the ruined chapel and church were stored away and then included in various museum exhibitions. These activities largely contributed to the laying out of an extensive conservation programme aimed at repairing the war damage in the castle and restoring its former appearance.

In scientific circles, the ruined church raised a number of discussion mostly related to its architectural form and ultimate function. It should be noted that the sacral area was actually the only part of the castle complex that survived almost intact in its original form until the end of the 19th century due to the fact that it had been regularly used as a place of Catholic worship. Thus Polish society's universal commitment to the cause of saving the most damaged parts of the castle focused mostly on protecting the

Klatka schodowa na Zamku Wysokim. Fot. P. Ostrowski

Staircase at the High Castle. Photo by P. Ostrowski

sprawowania katolickiego kultu religijnego – przetrwał praktycznie w niezmienionej postaci. Powszechne zaangażowanie polskiego społeczeństwa w ratowanie najbardziej zniszczonej części zamku koncentrowało się głównie na zabezpieczeniu kościoła, w tym gigantycznej figury Matki Bożej, zdobiącej elewację jego części chórowej.

Pierwsze planowe działania konserwatorskie zostały w zamku zrealizowane w latach 1957-1961. Prowadzenie dalszych, szerzej zakrojonych prac umożliwił dopiero kompleksowy program z planem zagospodarowania wnętrz sakralnych, zrealizowany ostatecznie w latach 2014-2016. W pierwszej kolejności zniszczone partie zewnętrzne kościoła Najświętszej Marii Panny i kaplicy św. Anny zostały odbudowane i nakryte wysokim dachem, a wnętrze przykryte żelbetowym stropem. Przeprowadzenie prac zabezpieczających pozwoliło na przygotowanie we wnętrzu wystawy obrazującej stan obiektu przed zniszczeniem i po zniszczeniu w czasie działań wojennych w 1945 roku.

W trakcie wieloletniej dyskusji analizowano różne warianty restauracji kościoła. Oscylowały one między ideą pozostawienia wnętrza kościoła w stanie ruiny upamiętniającej wojenne losy zamku a propozycją wirtualnej rekonstrukcji dawnego wyglądu za pomocą technik komputerowo-laserowych. Ważnym wsparciem dla idei odbudowy sakralnej przestrzeni zamku było powołanie w 2007 roku Fundacji Mater Dei, która społecznie podjęła działania zmierzające do zrekonstruowania wspomnianego zewnętrznego posągu Matki Bożej.

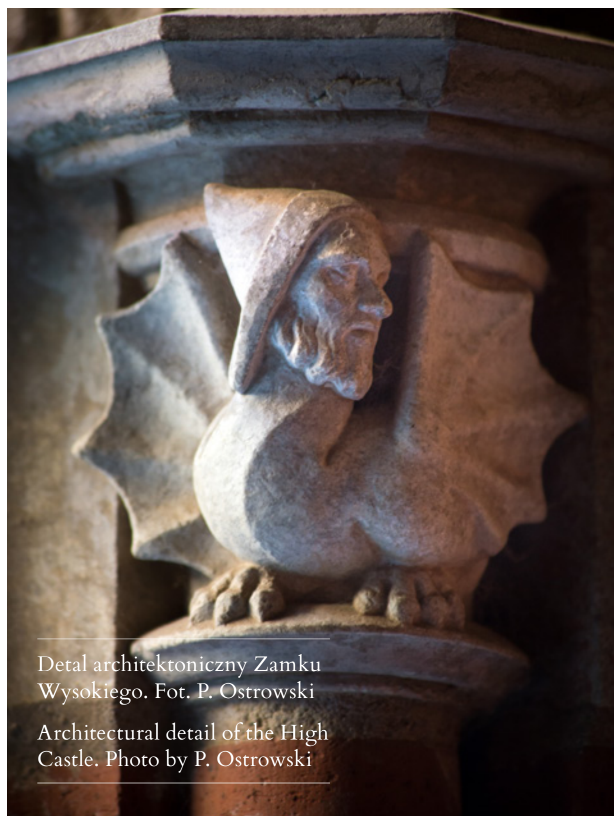
Ostateczny program prac restauracyjnych dla tej części zamku powstał w 2012 roku w wyniku konsultacji z członkami Rady Muzeum oraz muzealnej Komisji Konserwatorskiej. Zakres planowanych prac konserwatorskich i robót budowlanych objął całe skrzydło północne Zamku Wysokiego wraz z sąsiadującymi obiektami – Domkiem Dzwonnika i Wieżą Kleszą. Jako główne cele wskazano odtworzenie historycznej przestrzeni architektonicznej w kształcie, jaki miała ona przed 1945 rokiem, udostępnienie odwiedzającym wnętrza kościoła i przygotowanie nowej przestrzeni ekspozycyjnej.

Ostatnie dylematy twórców tego projektu dotyczyły sklepienia oraz sposobu restauracji mozaikowej figury Matki Bożej (8 m wysokości) w zewnętrznej niszy świątyni. Nie mniej istotną kwestią była nowa

church together with the colossal statue of Our Lady that adorned the elevation of its presbytery.

The first scheduled and systematic conservation works were carried out in the castle in 1957-1961. The implementation of further and more extensive works was only rendered possible thanks to a complex project comprising an arrangement plan on the sacral interiors that was finally implemented in 2014-2016. First, the destroyed outer part of the Church of the Most Holy Virgin Mary and the Chapel of St. Anne were reconstructed and covered with a high roof, while the interior received a ceiling of reinforced concrete. After these protective works were carried out, it was possible to arrange an exhibition inside the church presenting the state of preservation of the castle complex before, and after, its destruction during the warfare in 1945.

Various concepts for the restoration of the church were considered during many years of discussions. The ideas fluctuated between maintaining the church interior in a state of ruin as a commemoration of the wartime plight of the castle and the suggestion of preparing a digital image reconstruction of its former shape with the help of laser and computer technologies. The establishment of the Mater Dei Foundation in 2007

Detal architektoniczny Zamku Wysokiego. Fot. P. Ostrowski

Architectural detail of the High Castle. Photo by P. Ostrowski

posadzka kościelna, zwłaszcza ustalenie historycznego materiału. Najstarsze przekazy źródłowe z XVII wieku informują o posadzce kamiennej. Została ona zdemontowana w latach 80. XIX wieku przez Steinbrechta. Po ustaleniu źródła pochodzenia oryginalnego kamienia opowiedziano się za przywróceniem posadzki w jej pierwotnym kształcie.

Obecnie udostępnione zwiedzającym wnętrze kościoła na Zamku Wysokim ukazuje odsłonięte i zrekonstruowane fragmenty z kilku faz jego budowy. By je uczytelnić – tynkiem zostały pokryte odtworzone po wojnie elementy architektoniczne, aby przez kontrast lepiej uwydatnić oryginalne elementy gotyckie. Przy rekonstrukcji sklepienia wykorzystano historyczne techniki budowy, odtworzone dzięki oryginalnym artefaktom z malborskiej kolekcji detalu architektonicznego. W trakcie realizacji ostatnich prac zabiegom konserwatorskim poddano wyposażenie świątyni pochodzące z czasów, kiedy należała ona do jezuitów (1666-1780), a także przebadano pojezuicką kryptę.

W ten sposób dzięki staraniom polskich konserwatorów zabytków turyści zwiedzający malborski kompleks zamkowy mogą znacznie lepiej zrozumieć jego architekturę i wielowiekową historię.

JANUSZ HOCHLEITNER
Zastępca dyrektora Muzeum Zamkowego w Malborku

provided valuable support for the idea of reconstruction of the sacral space of the castle. This non-profit organisation commenced activities aimed at reconstructing the above-mentioned statue of Our Lady.

The definitive schedule of restoration works in this part of the castle originated in 2012 as a result of consultations with members of the Museum Board and Conservation Commission of Museum. The whole northern wing of the High Castle together with the neighbouring buildings – the Bell-Ringer's Cabin and Priests' Tower – were comprised within the scope of the scheduled conservation and construction works. The restoration of the historic architectural space in the form it had before 1945, as well as rendering the church interior accessible to visitors and arranging a new exhibition space, were indicated among the primary goals of the reconstruction.

The last remaining questions for the originators of the restoration project were related to the church vaulting and the method of restoring the eight meter high mosaic statue of Our Lady in the outer niche of the church. Another – and equally important – issue was related to the church flooring, and particularly to the determination of its historic material. The earliest records from the 17th century indicate the floor was made of stone. This floor was, however, taken up by Steinbrecht in the 1880's. Eventually, after the source of origin of that stone was determined, the decision was taken to restore the flooring in its original form.

Currently, the interior of the High Castle church, which has been rendered accessible to visitors, presents the exposed or reconstructed elements dating back to different stages of its construction. For the sake of clarity, the post-war architectural reconstructions were plastered in order to contrast with the original Gothic elements. During the reconstruction of the vaulting, historical building techniques were used, which were reproduced thanks to the historic artefacts from the Malbork collection of architectural details. The last stage of the conservation works in the church included furnishings from the period when the temple belonged to the Society of Jesus (1666-1780); in addition, the crypt left by the Jesuits was also examined.

Hereby, thanks to the efforts of Polish monuments conservation experts, visitors coming to the Malbork castle complex can get a much better grasp of its architecture and its history.

JANUSZ HOCHLEITNER
Deputy Director of the Malbork Castle Museum